

In tijden van depressie

Een onderzoek naar de effecten van de onvoltooid tegenwoordige tijd en onvoltooid verleden tijd in exemplars tegen stigmatisering van depressie

Masterscriptie Communicatie- & Informatiewetenschappen
Communicatie & Beïnvloeding
Faculteit der Letteren

14 juni 2017

Monique van der Wielen (4361652)
monique.van.der.wielen@student.ru.nl

Begeleider en eerste beoordelaar: Dr. K.W.M. van Krieken
Tweede beoordelaar: drs. I.M.A.M. Stassen

Radboud Universiteit

Samenvatting

Met het huidige onderzoek is onderzocht of er een verschil ontstaat in de gedragsintentie of attitude ten opzichte van mensen met een depressie door het gebruik van de onvoltooid verleden tijd (o.t.t.) of de onvoltooid tegenwoordige tijd (o.v.t.) in een exemplar over depressie. Daarnaast is onderzocht of negatieve emoties en empathie hierin een mediërende rol spelen. Om dit te onderzoeken is een experiment uitgevoerd met een tussenproefpersoonontwerp. Proefpersonen kregen een exemplar te lezen in een van de twee werkwoordstijden, waarin Lisa, een meisje van 25 jaar, vertelt over haar eigen ervaringen met een depressie. Vervolgens vulden zij een vragenlijst in waarmee de negatieve emoties, empathie, de gedragsintentie en de attitude ten opzichte van mensen met een depressie gemeten werden. Uit de resultaten bleken geen significante verschillen tussen de twee groepen wat betreft gedragsintentie, attitude of empathie. Wel bleek dat proefpersonen die de tekst in de onvoltooid verleden tijd gelezen hadden zich verdrietiger voelden na het lezen van de exemplar, dan proefpersonen die de tekst in de onvoltooid tegenwoordige tijd gelezen hadden. Een mogelijke verklaring voor deze resultaten is het feit dat het merendeel van de proefpersonen in beide groepen het gevoel had dat Lisa's depressie nog niet voorbij was. De verwachting was dat proefpersonen die de exemplar in de onvoltooid verleden tijd lazen, Lisa's situatie wel als opgelost zouden zien. Het feit dat het merendeel van de proefpersonen Lisa's situatie als onopgelost zag, is een verklaring voor het feit dat er geen verschil is in het effect op de emoties die de lezers ervaren. Om die reden is er waarschijnlijk ook geen effect op empathie, gedragsintentie en attitude. Vervolgonderzoek zou kunnen uitwijzen of een vergelijking tussen andere werkwoordstijden wel effecten oplevert voor emotie, empathie, gedragsintentie en attitude.

Inleiding

Jaarlijks kampen er in Nederland gemiddeld 797.000 mensen met een depressie. Depressie is de grootste oorzaak van verzuim op de werkvloer en de economische kosten zijn hoog (Trimbos Instituut, 2017). Een op de vier mensen heeft op dit moment een psychische aandoening (bijv., depressie, obsessief compulsieve stoornis) en 42,7% van de samenleving krijgt ooit in zijn of haar leven zelf te maken met psychische klachten (De Graaf, Ten Have, Van Gool, & Van Dorselaer, 2012). Toch is er nog steeds sprake van stigmatisering van psychische aandoeningen. Mensen ervaren vooroordelen en soms zelfs discriminatie vanwege hun psychische aandoening. Onwetendheid, verkeerde informatievoorziening en soms ook schrikbeelden in de media versterken deze vooroordelen (Samen sterk zonder stigma, 2017).

Om stigmatisering van depressie en andere psychische aandoeningen te verminderen, zullen attitudes en gedragsintenties ten opzichte van mensen met deze aandoeningen veranderd moeten worden. De gedragsintentie wordt hier gedefinieerd als de intentie om mensen met een depressie te helpen, bijvoorbeeld door middel van financiële donaties aan een stichting die zich inzet tegen depressie. Verhalen kunnen een belangrijke rol spelen in het wegnemen van de stigma's rondom depressie en andere psychische aandoeningen (Caputo & Rouner, 2011). Een voorbeeld van een verhalend middel dat hiervoor ingezet kan worden, is de exemplar: 'een voorbeeldgeschiedenis in een levendige, verhalende vorm, waarin één of meerdere personen worden ingezet om een bepaald gevolg van een maatregel of van een gebeurtenis te illustreren' (Hoeken, Hornikx, & Hustinx, 2009, p. 134). Kenmerkend voor exemplars is dat mensen geneigd zijn om de ervaringen en kenmerken van individuele gevallen in een exemplar te generaliseren naar de grotere groep (Hoeken & Hustinx, 2007; Jansen, Croonen, & De Stadler, 2005; Strange & Leung, 1999). Daarnaast blijken verhalen een sterke invloed te hebben op overtuigingen en attitudes die lezers hebben ten aanzien van de echte wereld (De Graaf, Sanders, Beentjes, & Hoeken, 2007; Green, 2006; Green & Brock, 2002; Lee & Leets, 2002; Strange & Leung, 1999). Ook worden verhalen effectief ingezet om de gedragsintentie van mensen te beïnvloeden (Slater, 2002). Het gebruik van exemplars kan dus, door het schetsen van individuele gevallen, de attitude en gedragsintentie van mensen beïnvloeden. Het beschrijven van de ervaringen van een persoon die lijdt aan een depressie zou daarom kunnen leiden tot veranderingen in de attitude en de gedragsintentie van de lezer ten opzichte van mensen met een depressie.

Attitudes van een lezer worden onder andere beïnvloed door emoties die de lezer ervaart. Uit onderzoek van Hoeken en Sinkeldam (2013) bleek dat een sterkere mate van identificatie met het personage leidde tot het in sterkere mate ervaren van emoties en tot een positievere attitude. Uit

verdere analyses bleek dat het effect op attitude gemedieerd werd door de mate waarin het verhaal emoties had opgeroepen (Hoeken & Sinkeldam, 2013). Emotie, met name negatieve emotie, speelt tevens een belangrijke rol in het beïnvloeden van de intentie om een persoon in nood te helpen, doordat deze negatieve emoties de empathie voor een individu stimuleren. Empathie voor een individu vergroot het verlangen om te helpen (Bagozzi & Moore, 1994). Om overtuigingen, attitudes en gedragsintenties ten opzichte van gestigmatiseerde groepen middels verhalen te veranderen, is het dus belangrijk om ervoor te zorgen dat de lezer bepaalde emoties ervaart die empathie oproepen. Vooral negatieve emoties veroorzaken empathie voor een ander individu (Bagozzi & Moore, 1994). Onderzoek van Havas en Glenberg (2007) levert bewijs voor het feit dat de lezer affectieve eigenschappen van de tekst in de hersenen simuleert om taalbegrip tot stand te brengen. De emotie van de tekst wordt in de hersenen gesimuleerd, waardoor de lezer de emotie als het ware zelf ervaart (Havas & Glenberg, 2007). Onderzoek van Havas en Chapp (2016) laat zien dat werkwoordstijd direct van invloed is op de mate waarin lezers zinnen als emotioneel intens beoordelen. Zinnen geschreven in het imperfectum werden als emotioneel intenser beoordeeld, dan zinnen geschreven in het perfectum, omdat het imperfectum een situatie uitdrukt die nog gaande is. Werkwoordstijd kan er dus voor zorgen dat de emotionele intensiteit van een tekst hoger is en dat de lezer daardoor meer emotie ervaart. Dit kan de mate van empathie die de lezer voor het individu voelt verhogen, wat de attitude en helpintentie van de lezer ten opzichte van de gestigmatiseerde groep vervolgens kan veranderen.

Onderzoek naar de effecten van het werkwoordelijk aspect ontbreekt nog volledig in het onderzoeksveld naar exemplars. Met het huidige onderzoek zal daarom onderzocht worden of het gebruik van de tegenwoordige tijdsvorm meer emotie en empathie voor het individu opwekt, dan de verleden tijdsvorm en of het gebruik van een bepaalde werkwoordstijd daardoor verschillen oplevert in de attitude en gedragsintentie ten opzichte van mensen met een zware depressie.

Theoretisch kader

Narratieve persuasie in exemplars

Verschillende onderzoeken laten zien dat verhalen, ook wel narratieven genoemd, invloed kunnen hebben op de overtuigingen en attitudes van lezers ten aanzien van de echte wereld (De Graaf, Sanders, Beentjes, & Hoeken, 2007; Green, 2006; Green & Brock, 2002; Lee & Leets, 2002; Strange & Leung, 1999). Ook kunnen verhalen ingezet worden om de gedragsintentie van mensen te beïnvloeden en zo maatschappelijke verandering tot stand brengen (Slater, 2002).

De verwerking van persuasieve teksten is over het algemeen afhankelijk van twee variabelen, namelijk de motivatie en de capaciteit van de lezer om de tekst te verwerken. De meest traditionele dual-process modellen die het verwerkingsproces van persuasieve teksten beschrijven zijn het *Elaboration Likelihood Model* (ELM) van Petty en Cacioppo (Petty, Rucker, Bizer, & Cacioppo, 2004; Petty & Cacioppo, 1986; Petty & Cacioppo, 1981) en het *Heuristic-Systematic Model* (HSM) van Chaiken (Chaiken, Liberman, & Eagly, 1989; Chaiken, 1987; Chaiken, 1980). In beide modellen wordt ervan uitgegaan dat, wanneer de lezer de capaciteit en de motivatie heeft om een tekst te verwerken, deze dat kritisch zal doen en een standpunt zal accepteren op basis van argumenten. Is de lezer niet gemotiveerd of heeft deze niet de capaciteit, dan zal de lezer zich laten overtuigen op basis van vuistregels of *heuristic cues* (bijv., ‘Veel mensen vinden dit merk goed, dus het zal wel zo zijn’).

Het verwerkingsproces van narratieve teksten verloopt echter anders dan voor persuasieve teksten in het algemeen. De lezer verplaatst zich naar de verhaalwereld van de narratieve tekst en ziet de gebeurtenissen in gedachten voor zich. Hiervoor is een zware cognitieve inspanning nodig wat betreft verbeelding en aandacht (Green & Brock, 2002). Voor het verwerken van narratieve teksten geldt daarom dat er geen sprake kan zijn van oppervlakkige verwerking. Er is echter ook geen sprake van nauwkeurige, kritische verwerking, waarbij standpunten worden gebaseerd op argumentatie (De Graaf, Sanders, Beentjes, & Hoeken, 2007). Beide procesmodellen kunnen dus niet direct de overtuigingskracht van verhalen verklaren.

Er wordt nog veel onderzoek verricht naar hoe verhalen dan wel overtuigen. Factoren die een belangrijke rol blijken te spelen in de overtuigingskracht van narratieven zijn identificatie en transportatie (De Graaf, Sanders, Beentjes, & Hoeken, 2007; Green & Brock, 2000). Onder identificatie worden de verbindingen verstaan die lezers voelen met een personage (Green & Brock, 2002; Green, 2006). Hiermee wordt bedoeld op de mate waarin de lezer zich verwant voelt met een personage door bijvoorbeeld overeenkomsten in gedragingen, opvattingen of persoonlijkheidstrekken. Transportatie is de ervaring van de lezer meegevoerd te worden naar de

verhaalwereld en volledig op te gaan in het verhaal (De Graaf, Sanders, Beentjes, & Hoeken, 2007). Ook de door het verhaal opgeroepen negatieve emoties spelen een belangrijke rol in het optreden van narratieve persuasieve effecten (Hoeken & Sinkeldam, 2013). Verhalen zorgen ervoor dat de lezer zich verplaatst in de situatie van de ander en dat kan leiden tot nieuwe overtuigingen, attitudes en gedragsintenties. Om die reden kunnen verhalen dan ook goed ingezet worden als overtuigingsmiddel om attitudes en gedragsintenties te beïnvloeden.

Een overtuigingsmiddel dat gebruikmaakt van de overtuigingskracht van verhalen, ook wel narratieve persuasie genoemd, is de voorbeeldgeschiedenis. In de wetenschappelijke literatuur wordt de voorbeeldgeschiedenis ook wel aangeduid als exemplar. Een exemplar wordt gekenmerkt door een levendige, verhalende vorm, waarin meestal één of soms meerdere personen worden opgevoerd om bepaalde gevolgen van een maatregel of van een onwenselijke gebeurtenis te illustreren (Hoeken, Hornikx, & Hustinx, 2009, p. 129). Kenmerkend voor een exemplar is dat deze een individueel geval uit een grotere groep belicht. Uit eerder onderzoek blijkt dat mensen geneigd zijn om de ervaringen en kenmerken van deze individuele gevallen te generaliseren naar de grotere groep (Hoeken & Hustinx, 2007; Jansen, Croonen, & De Stadler, 2005; Strange & Leung, 1999). De lezer denkt dus dat het individuele verhaal representatief is voor iedereen met een vergelijkbaar verhaal. Zo vonden Hoeken en Hustinx (2007) bijvoorbeeld dat men minder bereid was om geld te doneren aan een goed doel wanneer zij een exemplar lazen waarin het hoofdpersonage zelf de oorzaak was van zijn probleem. De lezer generaliseert het individuele verhaal en denkt vervolgens dat iedereen met hetzelfde probleem ook zelf verantwoordelijk is. Het verhaal van een individu, in de vorm van een exemplar, kan dus ingezet worden om attitudes van de lezer ten opzichte van een grotere groep te veranderen.

Sommige exemplars zijn overtuigender dan anderen. Zo laat eerder onderzoek zien dat geciteerde exemplars (“When the government offered (...)”, Bell said) meer effect hebben op attitudes dan geparafraseerde exemplars (Bell said when the government offered (...)) (Brosius & Bathelt, 1994; Gibson & Zillmann, 1998; Zillmann & Borsius, 2000). Ook blijkt dat, wanneer het hoofdpersonage uit de exemplar zelf schuld heeft aan het veroorzaken van zijn probleem, men minder bereid is om geld te doneren, dan wanneer dit niet het geval is (Hustinx & Hoeken, 2000; Jansen, Croonen, & De Stadler, 2005). Daarnaast laten meerdere onderzoeken zien dat exemplars invloed kunnen hebben op de inschatting van de frequentie waarmee een bepaald verschijnsel voorkomt. Deze inschatting is soms zelfs groter dan de gegeven statistische informatie (Brosius & Bathelt, 1994; Gibson & Zillmann, 1994). Volgens Brosius (2001) kunnen de sterke effecten van exemplars verklaard worden door de ingesleten gewoonte van mensen om hun meningen te baseren op de getuigenissen en ervaringen van medemensen.

Exemplars kunnen dus ingezet worden om de attitude of gedragsintentie van mensen ten opzichte van een bepaalde groep te beïnvloeden. Hoe deze exemplars geformuleerd worden, blijkt hierbij van belang. Er is nog geen onderzoek gedaan naar de invloed van het werkwoordelijk aspect in exemplars. Als talige verschillen zoals parafraseren of citeren van invloed kunnen zijn op de overtuigingskracht van de exemplar, dan zou werkwoordstijd mogelijk ook een verschil kunnen veroorzaken. Daarnaast vonden Havas en Chapp (2016) dat zinnen geschreven in de *past imperfective* ('The folks here were holding signs') als meer emotioneel intens beoordeeld werden, dan zinnen geschreven in de *past perfective* ('The folks here held signs'). Wat tevens als bewijs zou kunnen dienen voor het feit dat werkwoordstijd van invloed zou kunnen zijn bij het beïnvloeden van gedragsintenties en attitudes. Meer emotie bij de lezer kan leiden tot een grotere mate van empathie, wat vervolgens kan leiden tot verandering van gedragsintenties en attitudes (Bagozzi & Moore, 1994). In de volgende paragraaf zullen deze verbanden tussen werkwoordstijd, emotie en empathie nader toegelicht worden. Havas en Chapp (2016) geven aan dat het feit dat de *past imperfective* een onvoltooide gebeurtenis beschrijft, een mogelijke oorzaak is voor het effect van werkwoordstijd op emotie. De basis voor deze claim komt voort uit onderzoek van affectieve neurowetenschappen, waarbij aangetoond is dat belangrijke neurale structuren voor het coördineren van emotionele reacties gevoelig zijn voor ambiguïteit en onzekerheid (Whalen, 2007; Singer, Critchley, & Preuschoff, 2009). Om taalbegrip tot stand te laten komen, worden beschreven situaties nagebootst in de hersenen. Er wordt een simulatie gemaakt. Voor situaties beschreven in het imperfectum blijven emoties uit de tekst tijdens de hele simulatie van de tekst een rol spelen, omdat er een situatie beschreven wordt die nog gaande is. Voor deze situaties geldt een bepaalde mate van onzekerheid. Voor de zin 'Families were struggling to make the mortgage', zullen emoties die door de lezer geassocieerd worden met 'worstelen' de rest van de tekst geactiveerd blijven. Voor situaties beschreven in het perfectum worden de emoties maar kort geactiveerd, omdat er een situatie beschreven is die voltooid is. Voor de zin 'Families struggled to make the mortgage' geldt dat het worstelen voorbij is en dat associaties bij 'worstelen' in de rest van de simulaties geen rol meer spelen (Havas & Chapp, 2016). Om deze redenen wordt verwacht dat exemplars geschreven in de onvoltooid tegenwoordige tijd de emotionele intensiteit van de tekst verhogen, omdat emoties langer gesimuleerd worden dan bij exemplars geschreven in de onvoltooid verleden tijd. De hogere emotionele intensiteit zou meer empathie voor het hoofdpersonage kunnen veroorzaken bij de lezer en zou daarom van invloed kunnen zijn op de attitude en gedragsintentie van de lezer. In de volgende paragraaf zal verder ingegaan worden op het belang van emotie en empathie voor het beïnvloeden van de attitude en de gedragsintentie. Vervolgens zal de rol van werkwoordstijd hierin nog verder beschreven worden.

Empathie en helpgedrag

Exemplars waarin individuen met een depressie de hoofdrol spelen kunnen beschreven worden als *Public Service Advertisements*. Dit zijn advertenties voornamelijk ontworpen om te informeren en op te voeden, in plaats van om een product of dienst te verkopen en kunnen ingedeeld worden in twee categorieën. Enerzijds zijn er advertenties gericht op individuele personen die hulp nodig hebben (bijv., alcoholisten, mensen die lijden aan een zware depressie) of tot een risicogroep voor (gezondheids)problemen behoren. Anderzijds zijn er advertenties die gericht zijn op het overtuigen van het publiek om anderen te helpen, bijvoorbeeld door tijd of geld te doneren aan een goed doel (Bagozzi & Moore, 1994). De exemplars waar het huidige onderzoek zich op richt, hebben als doel om stigmatisering van mensen met een depressie tegen te gaan en helpgedrag te stimuleren en behoren daarom tot de tweede categorie. Dergelijke exemplars worden veelal gebruikt in voorlichtingsfolders of op websites, omdat zij de gedragsintentie en attitude van mensen kunnen beïnvloeden (Bagozzi & Moore, 1994).

Bagozzi & Moore (1994) deden onderzoek naar de werking van Public Service Advertisements om te onderzoeken hoe deze advertenties de gedragsintentie en attitude kunnen beïnvloeden. Lazarus (1991) stelt dat beoordelingsprocessen van situationele omstandigheden (bijv., waargenomen ernst, bedreiging, eigen-effectiviteit) leiden tot bepaalde emotionele reacties. Deze reacties veroorzaken op hun beurt het uiteindelijke (help)gedrag richting een individu of groep. Op basis van deze theorie veronderstellen Bagozzi en Moore (1994) dat blootstelling aan Public Service Advertisements leidt tot het ervaren van negatieve emoties. Het gaat daarbij specifiek om negatieve emoties, omdat vooral negatieve emoties tot empathische reacties leiden, die uiteindelijk de beslissing om te helpen stimuleren. Bagozzi en Moore (1994) vonden dat sterk emotionele advertenties inderdaad leiden tot meer empathie en een groter verlangen om te helpen. Hoeken en Sinkeldam (2013) vonden dat de ervaring van emoties tijdens het lezen de overtuigingskracht van narratieven versterkt. Hoe sterker de lezer de door hem ervaren emotie beoordeelde, hoe groter de overtuigingskracht van het narratief bleek. Het ervaren van emoties en het voelen van empathie is dus van invloed op overtuigingen, attitudes en gedragsintenties.

Het beïnvloeden van de attitude of gedragsintentie van mensen ten opzichte van een gestigmatiseerd persoon levert een extra obstakel op. Onderzoek laat zien dat mensen over het algemeen een negatieve impliciete attitude hebben ten opzichte van mensen met een mentale gezondheidsaandoening (Teachman, Wilson, & Komarovskaya, 2006). Dit kan bij mensen een psychologische barrière opleveren die overwonnen moet worden voor helpgedrag zal optreden

(Pryor, Reeder, Monroe, & Patel, 2009). Het kan daarom dus lastig zijn om de attitude of gedragsintentie van mensen ten opzichte van gestigmatiseerde groepen te beïnvloeden met exemplars of andere persuasieve middelen. Batson, Chang, Orr en Rowland (2002) vonden dat mensen wel degelijk sympathie of empathie kunnen voelen voor een gestigmatiseerd persoon, met name wanneer zij hiertoe geïnstrueerd worden. Het instrueren van mensen om te proberen empathie te voelen voor iemand, resulteert in een daadwerkelijk hogere mate van empathie, een hogere mate van bereidheid om de volledige sociale groep te helpen (door financiële donaties) en een hogere positieve attitude ten opzichte van de sociale groep (Batson, Chang, Orr, & Rowland, 2002).

Het opwekken van empathie blijkt dus van belang om helpgedrag te stimuleren, met name wanneer het gaat om helpgedrag ten opzichte van gestigmatiseerde groepen (Batson, Chang, Orr, & Rowland, 2002; Lazarus, 1991). Om empathie te voelen voor iemand is emotie van belang (Bagozzi & Moore, 1994). Emotie is volgens onderzoek van Hoeken en Sinkeldam (2013) tevens van invloed op de overtuigingskracht van narratieven en zou daarom invloed kunnen hebben op de attitude. Al eerder werd het onderzoek van Havas en Chapp (2016) aangehaald, waaruit blijkt dat zinnen die een onvoltooide gebeurtenis beschrijven als emotioneel meer intens beoordeeld worden. Het werkwoordelijk aspect in een exemplar kan dus van invloed zijn op de ervaren emotie en daarmee op de empathie die de lezer voelt voor het personage (Havas & Chapp, 2016; Bagozzi & Moore, 1994). Dat kan vervolgens van invloed zijn op de attitude en gedragsintentie ten opzichte van de gestigmatiseerde groep. Omdat het werkwoordelijk aspect in exemplars nog niet eerder onderzocht is, zal het huidige onderzoek zich daarop richten. In de volgende paragraaf zal het werkwoordelijk aspect nader toegelicht worden en zal de invloed van werkwoordstijd op interpretatie van de situatie en emotie bekeken worden.

Het werkwoordelijk aspect

Uit eerdere onderzoeken blijkt dat taalbegrip gepaard gaat met simulatie van actie, beleving en emotie in de hersenen (Glenberg, Witt, & Metcalfe, 2013; Barsalou, 2010). Om een tekst te begrijpen maakt de lezer in de hersenen een voorstelling van de beschreven situatie. Uit verschillende studies blijkt dat de hersenen hetzelfde reageren op een verhaal als wanneer de situatie of de emotie echt beleefd wordt (Jabbi, Bastiaansen, & Keysers, 2008; Krendl, Macrae, Kelley, Fugelsang, & Heatherton, 2006). Havas en Glenberg (2007) deden onderzoek naar de relatie tussen emotie en taal en vonden dat emotioneel beladen zinnen (bijv., ‘your supervisor frowns as he hands you the sealed envelope’) die matchen met de emotionele staat van de lezer, makkelijker te verwerken zijn dan zinnen die incongruent zijn met de emotionele staat van de lezer. Is de lezer

bijvoorbeeld verdrietig en leest hij een verdrietige zin, dan had hij een snellere reactietijd in het experiment, dan wanneer de lezer blij is en een verdrietige zin leest. De snellere reactietijd wordt veroorzaakt, doordat de voorstelling in de hersenen van de emotie congruent is met de emotie die de lezer voelt. Het tot stand brengen van taalbegrip kost de lezer minder moeite, omdat de juiste emotie al gerepresenteerd is in de hersenen. Is er sprake van incongruentie tussen de tekst en de emotie van de lezer, dan moeten de hersenen harder werken om de representatie van de emotie uit de tekst in de simulatie tot stand te brengen. Deze resultaten uit het onderzoek van Havas en Glenberg (2007) suggereren dat emotie door de lezer gesimuleerd wordt als hulpmiddel voor taalbegrip en dat de lezer de emotie ook daadwerkelijk ervaart.

Havas en Chapp (2016) deden onderzoek naar hoe taal van invloed kan zijn op emoties en handelingen van een groot publiek. Zij vergeleken daarvoor de invloed van twee verschillende werkwoordstijden met elkaar, namelijk het *past imperfective* (bijv., ‘was reading’) met het *past perfective* (bijv., ‘had read’). Hierbij impliceert het imperfectum dat de beschreven situatie nog niet voltooid is, terwijl het perfectum impliceert dat de beschreven situatie wel al voltooid is. Proefpersonen in het onderzoek van Havas en Chapp (2016) lazen zinnen in de *past imperfective* of in de *past perfective* en werden gevraagd om op een 5-puntsschaal te beoordelen in hoeverre de zinnen in staat waren om hun emoties te activeren. Zinnen geschreven in het imperfectum scoorden hierbij hoger dan zinnen geschreven in het perfectum. De onderzoekers beschrijven de zinnen in het imperfectum daarom als meer emotioneel intens. Een tekst die meer emotie oproept, is waarschijnlijk beter in staat om gedragsintenties en attitudes te beïnvloeden (Bagozzi & Moore, 1994; Lazarus, 1991). Wanneer een exemplar ingezet wordt om de attitude of gedragsintentie te beïnvloeden kan het daarom voordelig zijn om in die exemplars situaties te beschrijven die nog gaande zijn, door gebruik te maken van tegenwoordige tijdsaanduidingen.

De verschillen tussen werkwoordstijden in het Nederlands kunnen vanuit verschillende gezichtspunten bekeken worden. Allereerst is er een verschil betreffende de afstand tussen de gebeurtenis en het spreekmoment. Het gaat hierbij om de tegenstelling ‘tegenwoordig’ (dichtbij spreekmoment) en ‘verleden’ (verwijderd van het spreekmoment). Een tweede tegenstelling is de tegenstelling ‘voltooid’ en ‘onvoltooid’. Voltooid wil zeggen dat de spreker een bepaald punt in gedachten heeft, terwijl het gebeuren waarover hij spreekt in zijn geheel plaatsvond of –vindt vóór dat punt. Onvoltooid betekent dat het gebeuren plaatsvond of –vindt overlappend met dat punt. Een derde en laatste tegenstelling is ‘naar voren toe’ versus ‘niet naar voren toe’. Dat wil zeggen dat de uitgedrukte handeling in de toekomst geprojecteerd is of niet (Haeseryn, Romijn, Geerts, De Rooij, & Van den Toorn, 1997, pp. 112-113). Tabel 1 laat een schematisch overzicht zien van deze drie

gezichtspunten in combinatie met de verschillende werkwoordstijden van het Nederlands (Haeseryn, Romijn, Geerts, De Rooij, & Van den Toorn, 1997, p. 113).

Tabel 1. Indeling werkwoordstijden aan de hand van verschillende gezichtspunten

	TEGENWOORDIG		VERLEDEN	
		TOEKOMEND		TOEKOMEND
ONVOLTOOID	Present (o.t.t.)	Futurum (o.t.t.t.)	Imperfectum (o.v.t.)	Futurum praeteriti (o.v.t.t.)
	<i>Ik werk</i>	<i>Ik zal werken</i>	<i>Ik werkte</i>	<i>Ik zou werken</i>
VOLTOOID	Perfectum (v.t.t.)	Futurum exactum (v.t.t.t.)	Plusquamperfectum (o.v.t.t.)	Futurum exactum praeteriti (v.v.t.t.)
	<i>Ik heb gewerkt</i>	<i>Ik zal gewerkt hebben</i>	<i>Ik had gewerkt</i>	<i>Ik zou gewerkt hebben</i>

Het onderscheid dat Havas en Chapp (2016) in hun onderzoek maken is een vergelijking tussen de past imperfective en de past perfective. De past imperfective komt overeen met de Nederlandse onvoltooid verleden tijd (bijv., ‘ik las’). De past perfective komt overeen met de Nederlandse voltooid tegenwoordige tijd (bijv., ‘ik heb gelezen’). Het huidige onderzoek zal uitgaan van de verwachting van Havas en Chapp (2016) dat de emotionele effecten verklaard worden door de beschrijving van een voltooide versus een onvoltooide situatie. In het huidige onderzoek zal daarom een vergelijking gemaakt worden tussen de onvoltooid verleden tijd (o.v.t.) en de onvoltooid tegenwoordige tijd (o.t.t.), waarbij de verleden tijd een voltooide/afgelopen situatie beschrijft en de tegenwoordige tijd een onvoltooide/nog gaande situatie. Er is gekozen voor een vergelijking tussen deze twee tijden, omdat in het Nederlands daarmee het verschil tussen de afgelopen situatie en de nog onvoltooide situatie het best met woorden weer te geven is.

Hypotheses

In het huidige onderzoek zal onderzocht worden of werkwoordstijd in een exemplar over depressie van invloed is op de gedragsintentie en de attitude ten opzichte van mensen met een depressie in de maatschappij. Daarnaast zal onderzocht worden of negatieve emoties en empathie effecten van werkwoordstijd op attitude en gedragsintentie mediëren. De verwachting is dat het gebruik van de onvoltooid tegenwoordige tijd leidt tot een positievere attitude en een sterkere gedragsintentie om mensen met een depressie te helpen. Werkwoordstijd beïnvloedt de ervaren emotie (Havas & Chapp, 2016) en heeft daardoor waarschijnlijk effect op empathie (Bagozzi & Moore, 1994). De verwachting is dat dit leidt tot een sterkere gedragsintentie (Bagozzi & Moore, 1994) en een positievere attitude ten opzichte van mensen met een depressie (Hoeken & Sinkeldam, 2013). Dit leidt tot de volgende hypotheses:

H1: Het gebruik van de onvoltooid tegenwoordige tijd in exemplars resulteert in een sterkere gedragsintentie om mensen met een depressie in het algemeen te helpen, dan het gebruik van de onvoltooid verleden tijd.

H2: Het gebruik van de onvoltooid tegenwoordige tijd in exemplars resulteert in een positievere attitude ten opzichte mensen met een depressie in het algemeen, dan het gebruik van de onvoltooid verleden tijd.

Naar aanleiding van onderzoek van Havas en Chapp (2016) zal door middel van het huidige onderzoek onderzocht worden of exemplars geschreven in de onvoltooid tegenwoordige tijd als meer emotioneel intens beoordeeld worden dan exemplars geschreven in de onvoltooid verleden tijd. Volgens Havas en Chapp (2016) worden zinnen geschreven in het imperfectum als meer emotioneel intens beoordeeld, omdat deze zinnen een situatie beschrijven die nog gaande is. De emoties die de lezer voelt, met name negatieve emoties, kunnen vervolgens leiden tot een hogere mate van empathie voor het hoofdpersoonage (Bagozzi & Moore, 1994). In het Nederlands kan de vergelijking tussen een afgelopen en een (nog) niet afgelopen gebeurtenis het best gemaakt worden aan de hand van de twee basistijden: de onvoltooid tegenwoordige tijd (bijv., 'ik lees') en de onvoltooid verleden tijd (bijv., 'ik las'). De verwachting is daarom dat lezers van de exemplar, mede door de opgewekte emotie, in de onvoltooid tegenwoordige tijd meer empathie zullen voelen

voor het individu, dan de lezers van de exemplar in de onvoltooid verleden tijd. Dit leidt tot de volgende hypothesen:

H3: Het gebruik van de onvoltooid tegenwoordige tijd in exemplars resulteert in een hogere mate van empathie voor het hoofdpersonage dan het gebruik van de onvoltooid verleden tijd.

H4: Empathie medieert de effecten van werkwoordstijd op gedragsintentie en attitude.

H5: Het gebruik van de onvoltooid tegenwoordige tijd in exemplars resulteert in een hogere mate van de ervaren negatieve emoties dan het gebruik van de onvoltooid verleden tijd.

H6: Negatieve emoties mediëren de effecten van werkwoordstijd op gedragsintentie en attitude.

Methode

Materiaal

Om te onderzoeken of werkwoordstijd in exemplars invloed heeft op de gedragsintentie en de attitude ten opzichte van mensen met een depressie, is een experiment uitgevoerd waarbij gebruik is gemaakt van twee verschillende versies van een exemplar gemanipuleerd op werkwoordstijd. In de exemplars is Lisa aan het woord. Lisa is een meisje van 25 jaar oud. In de exemplar vertelt ze hoe zij haar depressie ervaart of heeft ervaren en hoe het voelt om te leven met een depressie. De exemplar is gebaseerd op een bestaand ervaringsverhaal dat de Depressie Vereniging op hun website heeft gepubliceerd. Het verhaal is in het kader van het huidige onderzoek geanonimiseerd, aangepast en ingekort tot een realistisch exemplar, waarin werkwoordstijd makkelijk gemanipuleerd kon worden. Van de exemplar bestaan twee versies. Beide versies zijn identiek, met uitzondering van de werkwoordstijd. Een versie is geschreven in de onvoltooid tegenwoordige tijd (o.t.t.) en de andere versie is geschreven in de onvoltooid verleden tijd (o.v.t.). Hieronder staan twee fragmenten uit de exemplar. Zie bijlage A voor de volledige versies.

Tabel 2. Fragment versie 1 en versie 2 van de exemplar

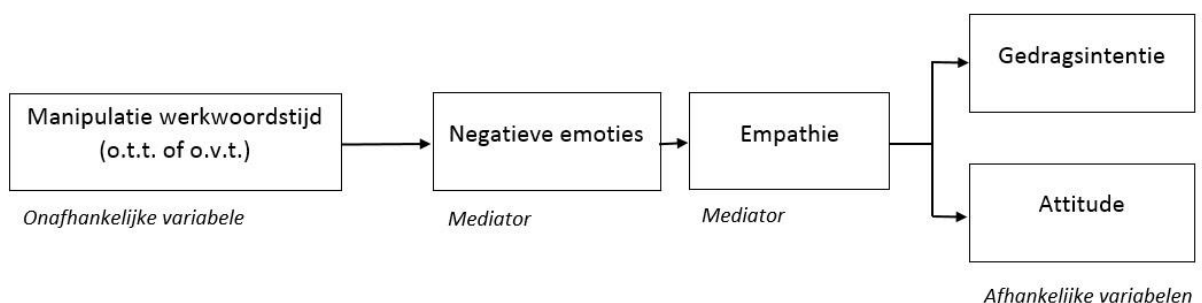
Versie onvoltooid tegenwoordige tijd	Versie onvoltooid verleden tijd
Totaal 263 woorden	Totaal 263 woorden
Lisa (25): 'Ik ben depressief. Ik voel de afwezigheid van vreugde in alles wat ik doe. Het is als een eeuwigdurende begrafenis, maar je weet niet van wie. Er is niemand overleden, er is niets tragisch gebeurd. Iedere ochtend word ik wakker en ben ik fysiek in staat uit bed te komen, fysiek maar niet mentaal. Het leven van mijn vrienden gaat intussen door, studies worden afgerond, relaties worden serieus. Anderen krijgen te maken met een kleine persoonlijke crisis en krabbelen weer omhoog. Zij gaan verder, zij leven. Ik sta stil. Het is niet een gebrek aan wilskracht. Ik wil niets liever dan opstaan. (...)'	Lisa (25): 'Ik was depressief. Ik voelde de afwezigheid van vreugde in alles wat ik deed. Het was als een eeuwigdurende begrafenis, maar je wist niet van wie. Er was niemand overleden, er was niets tragisch gebeurd. Iedere ochtend werd ik wakker en was ik fysiek in staat uit bed te komen, fysiek maar niet mentaal. Het leven van mijn vrienden ging intussen door, studies werden afgerond, relaties werden serieus. Anderen kregen te maken met een kleine persoonlijke crisis en krabbelden weer omhoog. Zij gingen verder, zij leefden. Ik stond stil. Het was niet een gebrek aan wilskracht. Ik wilde niets liever dan opstaan. (...)'

Proefpersonen

In totaal namen 224 proefpersonen deel aan het experiment, in de leeftijd van 15 tot 72 jaar ($M = 31.53$, $SD = 13.36$). Hiervan was 79.5% vrouw en 20.5% man. Het merendeel van de proefpersonen was hoogopgeleid (hbo of wo), namelijk 73.6 procent. De overige proefpersonen varieerden in opleidingsniveau: basisschool (0.4%), lager beroepsonderwijs (2.2%), middelbaar algemeen voorbereidend onderwijs (3.1%), middelbaar beroepsonderwijs (16.5%) en hoger algemeen voorbereidend, wetenschappelijk onderwijs (4.0%). Alle proefpersonen hadden Nederlands als moedertaal. Proefpersonen in de twee condities verschilden niet van elkaar in de verhouding tussen vrouwen en mannen ($\chi^2(1) = 0.11$, $p = .741$), gemiddelde leeftijd ($t(222) = 1.17$, $p = .245$) en opleidingsniveau ($\chi^2(6) = 6.21$, $p = .400$).

Onderzoeksontwerp

Voor het onderzoek is gebruikgemaakt van een tussenproefpersoonontwerp met één onafhankelijke variabele, werkwoordstijd. Deze variabele bestaat uit twee niveaus: de onvoltooid tegenwoordige tijd en de onvoltooid verleden tijd. Elke proefpersoon is aan één niveau blootgesteld en heeft dus één exemplar gelezen ofwel in de onvoltooid tegenwoordige tijd ($n = 112$) ofwel in de onvoltooid verleden tijd ($n = 112$).

Instrumentatie

In het huidige onderzoek zijn twee afhankelijke variabelen gemeten: de gedragsintentie en de attitude. Met de gedragsintentie wordt de intentie bedoeld om mensen te helpen die lijden aan een depressie. Met de attitude wordt de attitude bedoeld die de lezer in het algemeen heeft ten opzichte van mensen die lijden aan een depressie.

De gedragsintentie om te helpen is gemeten aan de hand van twee items gebaseerd op onderzoek van Hoeken en Hustinx (2000). Allereerst werd de vraag gesteld ‘Hoe waarschijnlijk is het dat jij mensen met een depressie in onze maatschappij zou helpen?’, die kon beantwoord worden op een zevenpuntsschaal van zeer onwaarschijnlijk (1) tot zeer waarschijnlijk (7). Vervolgens werd de vraag gesteld of men bereid zou zijn om eenmalig geld te doneren aan een organisatie die zich inzet voor mensen met een depressie. Bij een bevestigend antwoord werd ook gevraagd hoeveel geld ze dan zouden willen doneren. De resultaten van deze laatste vraag werden bij de analyse van de resultaten aangevuld met een bedrag van nul euro voor iedere proefpersoon die bij de eerdere vraag ‘nee’ antwoordde, zodat een gemiddelde berekend kon worden voor het bedrag dat elke groep proefpersonen zou willen doneren.

Met de meting van de attitude ten opzichte van mensen met een depressie werd gekeken of werkwoordstijd van invloed is op de attitude die de proefpersonen hadden ten opzichte van mensen met een depressie. Deze attitude is gemeten aan de hand van 10 items op een zevenpuntsschaal met de vraag ‘Mensen met een depressie vind ik over het algemeen...’: onsympathiek – sympathiek, onaardig – aardig, vervelend – beminnelijk, onvriendelijk – vriendelijk, afstotend – innemend, onaangenaam – aangenaam, onintelligent – intelligent, opgever – doorzetter, oneerlijk – eerlijk en besluiteloos – besluitvaardig (Hoeken, Hornikx, & Hustinx, 2009) (zie bijlage B). De betrouwbaarheid van de variabele attitude ten opzichte van mensen met een depressie bestaande uit tien items is goed: $\alpha = .84$.

Naast de twee afhankelijke variabelen bevat het analysemodel ook twee mediators: negatieve emotie en empathie. Emotie is gemeten zoals in het onderzoek van Bagozzi en Moore (1994). Hiervoor zijn vier negatieve gevoelens onderzocht: boosheid, verdriet, angst en spanning. Proefpersonen ontvingen hiervoor 4 items (zie bijlage B). Voor elk van deze items is gevraagd om op een zevenpuntsschaal de kracht van de emotie aan te geven. Proefpersonen gaven antwoord op de vraag ‘Hoe zou jij je gevoelens over de inhoud van de tekst beschrijven?’ aan de hand van de volgende 4 items op een zevenpuntsschaal: helemaal niet boos – erg boos, helemaal niet verdrietig

– erg verdrietig, helemaal niet bang – erg bang en helemaal niet gespannen – erg gespannen. Verschillen in negatieve emoties tussen beide condities zijn per emotie onderzocht.

Empathie is gemeten aan de hand van 6 items, gebaseerd op de schaal van Bagozzi en Moore (1994) (zie bijlage B). De proefpersonen gaven op een zevenpuntsschaal aan in hoeverre zij het eens waren met de volgende stellingen: ‘Tijdens het lezen voelde ik wat Lisa voelde’, ‘Tijdens het lezen verplaatste ik mij in Lisa’, ‘Ik voel medeleven voor Lisa’, ‘Ik voel de neiging om Lisa te helpen’, ‘Ik voel me bezorgd om Lisa’ en ‘Ik voel sympathie voor Lisa’. De items zijn gebaseerd op de vier dimensies van empathie: perspectief innemen, medeleven, motivatie om te beschermen en fantasie uitwerking (Bagozzi & Moore, 1994). De betrouwbaarheid van empathie bestaande uit zes items was goed:

$\alpha = .81$.

Ter controle is vervolgens het effect getoetst van werkwoordstijd op het gevoel van de lezer over of het probleem van het hoofdpersonage is opgelost. Dit is gedaan door te vragen of de proefpersonen het gevoel hadden dat het probleem van het hoofdpersonage opgelost was. Deze vraag konden de proefpersonen beantwoorden met ja of nee. Daarna is aan de hand van een zevenpuntsschaal getoetst in hoeverre de proefpersonen het verhaal realistisch vonden.

Procedure

De exemplars en vragenlijsten zijn online via Qualtrics ontwikkeld en verspreid via een openbaar bericht op het sociale mediakanaal Facebook. Het deelnemen aan het experiment was anoniem en duurde ongeveer 5 tot 10 minuten. Deelname was voor iedereen toegankelijk. Deelnemers die het Nederlands niet als moedertaal hadden, zijn bij de analyse van de resultaten verwijderd. Er was geen sprake van een vergoeding voor deelname aan het experiment. Het experiment startte met een bericht waarin uitgelegd werd hoe het experiment ging verlopen. Tevens werd uitgelegd dat deelname volledig anoniem was en dat men op ieder moment mocht besluiten om te stoppen. Vervolgens startten de proefpersonen met het invullen van enkele demografische gegevens (leeftijd, opleiding, geslacht). Hierna kregen de proefpersonen de exemplar te lezen. Qualtrics was zo ingesteld dat er random bepaald werd wie de exemplar in de onvoltooid verleden tijd te lezen kreeg en wie de exemplar in de onvoltooid tegenwoordige tijd te lezen kreeg. De proefpersonen werden in een bericht voorafgaand aan de exemplar geïnstrueerd om de tekst zorgvuldig te lezen. Proefpersonen konden zelf bepalen wanneer zij doorgingen naar het volgende onderdeel van het experiment, de vragenlijst. Na het lezen vulden de proefpersonen een online vragenlijst in waarbij eerst de afhankelijke variabelen en de mediators bevestigd werden, hierna volgden de overige

vragen, die dienden als manipulatiecheck. Na de vragenlijst werden de proefpersonen bedankt voor hun deelname aan het experiment.

Statistische toetsing

Door middel van een aantal onafhankelijke t-toetsen is onderzocht of er verschillen zijn tussen beide condities wat betreft de gedragsintentie, de attitude, empathie en emotie. Hiermee konden hypothese 1, hypothese 2, hypothese 3 en hypothese 5 getoetst worden. Om te toetsen of er sprake is van mediatie door empathie en/of negatieve emoties is het van belang dat er significante verschillen gevonden worden voor deze eerste drie hypothesen. Een regressie-analyse zou dan kunnen uitwijzen of er sprake is van mediatie (hypothese 4 en hypothese 6).

Resultaten

Manipulatiecheck

Het experiment was zo opgesteld dat de helft van de proefpersonen een exemplar las in de onvoltooid verleden tijd, met als doel een onvoltooid situatie te beschrijven en dat de andere helft van de proefpersonen een exemplar las in de onvoltooid tegenwoordige tijd, met als doel een nog gaande situatie te beschrijven. Om te onderzoeken of proefpersonen die het verhaal in de onvoltooid verleden tijd gelezen hadden daadwerkelijk het gevoel hadden dat Lisa's probleem opgelost was, is aan het eind van het onderzoek gevraagd of de proefpersonen het gevoel hadden dat Lisa's depressie voorbij was. Van de proefpersonen die de tekst in de onvoltooid tegenwoordige tijd lazen dacht 3.6 procent van wel en dacht 96.4 procent dat de situatie nog gaande was. Van de proefpersonen die de tekst in de onvoltooid verleden tijd lazen dacht 13.4 procent van wel en dacht 86.6 procent dat de situatie nog gaande was. Uit een χ^2 -toets tussen werkwoordstijd en 'opgeloste situatie of niet' bleek een verband te bestaan ($\chi^2(1) = 6.96, p = .008$). Proefpersonen die de tekst in de onvoltooid verleden tijd hadden gelezen (13.4%) gaven relatief vaker 'ja' als antwoord op de vraag of ze dachten dat Lisa's depressie voorbij was, dan proefpersonen die de tekst in de onvoltooid tegenwoordige tijd hadden gelezen (3.6%). Proefpersonen die de tekst in de onvoltooid tegenwoordige tijd hadden gelezen (96.4%) gaven relatief vaker 'nee' als antwoord op de vraag of ze dachten dat Lisa's depressie voorbij was, dan proefpersonen die de tekst in de onvoltooid verleden tijd hadden gelezen (86.6%).

Uit een onafhankelijke t-toets voor werkwoordstijd en realisme van de exemplar blijkt geen verschil in het gebruik van de onvoltooid verleden tijd of de onvoltooid tegenwoordige tijd ($t(222) = 0.66, p = .507$). Beide groepen proefpersonen vonden de exemplar realistisch. Proefpersonen die de exemplar in de onvoltooid verleden tijd hadden gelezen scoorden gemiddeld 5.63 ($SD = 1.12$) op een zevenpuntsschaal voor realisme van de tekst. Proefpersonen die de exemplar in de onvoltooid tegenwoordige tijd hadden gelezen scoorden gemiddeld 5.73 ($SD = 1.09$) op een zevenpuntsschaal voor realisme van de tekst.

Gedragsintentie

Tabel 3. De gemiddeldes en standaardafwijkingen (tussen haakjes) van de intentie om te helpen (1 = zeer onwaarschijnlijk, 7 = zeer waarschijnlijk) en financiële donatie (in euro's) naar aanleiding van het lezen van een exemplar in onvoltooid tegenwoordige tijd (o.t.t.) of onvoltooid verleden tijd (o.v.t.)

	Werkwoordstijd	
	o.t.t. n = 112	o.v.t. n = 112
Waarschijnlijkheid helpgedrag	4.93 (1.44)	4.95 (1.36)
Bedrag donatie (in euro's)	6.01 (11.72)	5.61 (23.99)

Het huidige onderzoek had als doel om te onderzoeken of werkwoordstijd in een exemplar over depressie van invloed is op de gedragsintentie van mensen om personen met een depressie te helpen. Uit een onafhankelijke t-toets van werkwoordstijd op gedragsintentie bleek geen significant verschil tussen het gebruik van de onvoltooid tegenwoordige tijd en de onvoltooid verleden tijd op hoe waarschijnlijk het is dat zij mensen met een depressie in onze maatschappij zouden helpen ($t(222) = 0.10, p = .924$). De gemiddelde waarden voor beide groepen zijn te vinden in tabel 3.

Een tweede vraag om de gedragsintentie te meten was de vraag of men bereid is om eenmalig geld te doneren aan een stichting die zich inzet voor mensen met een depressie. Voor de proefpersonen die de exemplar in de onvoltooid tegenwoordige tijd lazen, gold dat 43.8 procent hier wel toe bereid was en 56.3 procent niet. Voor de proefpersonen die de exemplar in de onvoltooid verleden tijd lazen, gold dat 47.5 procent hier wel toe bereid was en 62.5 procent niet. Uit een χ^2 -toets tussen werkwoordstijd en 'wel of niet willen doneren' bleek geen verschil tussen beide condities ($\chi^2(1) = 0.91, p = .341$). Uit een onafhankelijke t-toets van werkwoordstijd op gedragsintentie bleek geen verschil in het gebruik van de onvoltooid tegenwoordige tijd en de onvoltooid verleden tijd op het bedrag dat proefpersonen zouden willen doneren ($t(222) = 0.16, p = .874$). Hypothese 1 wordt dus niet bevestigd. De gemiddelde bedragen die beide groepen zouden willen doneren zijn te vinden in tabel 3.

Attitude

Ook is er getoetst of werkwoordstijd in een exemplar over depressie van invloed is op de attitude van mensen ten opzichte van personen met een depressie. Uit een onafhankelijke t-toets van werkwoordstijd op attitude bleek geen significant verschil tussen het gebruik van de onvoltooid tegenwoordige tijd en de onvoltooid verleden tijd op de attitude ten opzichte van personen met een depressie ($t(222) = 0.83, p = .410$). Proefpersonen die de exemplar in de onvoltooid tegenwoordige tijd hadden gelezen ($M = 4.27, SD = 0.70$) verschilden niet in attitude over mensen met een depressie in vergelijking met de proefpersonen die de exemplar in de onvoltooid verleden tijd hadden gelezen ($M = 4.35, SD = 0.83$). Hypothese 2 wordt dus niet bevestigd.

Empathie

Uit een onafhankelijke t-toets van werkwoordstijd op empathie bleek geen significant verschil tussen het gebruik van de onvoltooid tegenwoordige tijd en de onvoltooid verleden tijd op de empathie die de lezer ervaarde voor het hoofdpersonage uit de exemplar ($t(222) = 0.59, p = .432$). Proefpersonen die de exemplar in de onvoltooid tegenwoordige tijd hadden gelezen ($M = 4.79, SD = 1.11$) verschilden niet in de mate van empathie die zij voelden in vergelijking met de proefpersonen die de exemplar in de onvoltooid verleden tijd hadden gelezen ($M = 4.90, SD = 1.09$). Het effect van werkwoordstijd op empathie is niet significant. Daarnaast is er ook geen sprake van

een effect van werkwoordstijd op gedragsintentie en attitude. Er kan daarom niet gesproken worden van empathie als mediator. Hypothese 3 en 4 worden dus niet bevestigd.

Negatieve emotie

Om te onderzoeken of negatieve emoties een effect van werkwoordstijd op gedragsintentie en attitude medieerden, zijn vier verschillende negatieve emoties gemeten, namelijk boosheid, verdriet, angst en spanning. Uit een onafhankelijke t-toets van werkwoordstijd op boosheid bleek geen significant verschil in het gebruik van de onvoltooid tegenwoordige tijd en de onvoltooid verleden tijd ($t(222) = 1.07, p = .284$). Uit een onafhankelijke t-toets van werkwoordstijd op verdriet bleek wel een significant verschil in het gebruik van de onvoltooid tegenwoordige tijd en de onvoltooid verleden tijd ($t(217.88) = 1.98, p = .049$). Proefpersonen die de exemplar in de onvoltooid tegenwoordige tijd hadden gelezen ($M = 4.57, SD = 1.59$) voelden zich minder verdrietig dan proefpersonen die de exemplar in de onvoltooid verleden tijd hadden gelezen ($M = 4.96, SD = 1.38$). Uit een onafhankelijke t-toets van werkwoordstijd op angst bleek geen significant verschil in het gebruik van de onvoltooid tegenwoordige tijd en de onvoltooid verleden tijd ($t(222) = 0.50, p = .618$). Uit een onafhankelijke t-toets van werkwoordstijd op spanning bleek geen significant verschil in het gebruik van de onvoltooid tegenwoordige tijd en de onvoltooid verleden tijd ($t(222) = 0.36, p = .720$). Er kan niet gesproken worden van mediatie door negatieve emoties, omdat er geen sprake is van een effect van werkwoordstijd op gedragsintentie en attitude. Hypothese 5 en 6 worden dus niet bevestigd. Gemiddeldes van beide groepen voor de verschillende negatieve emoties zijn te vinden in tabel 4.

Tabel 4. De gemiddeldes en standaardafwijkingen (tussen haakjes) van vier negatieve emoties: boos, verdriet, angst, gespannen (1 = helemaal niet emotioneel, 7 = heel erg emotioneel) naar aanleiding van het lezen van een exemplar in onvoltooid tegenwoordige tijd (o.t.t.) of onvoltooid verleden tijd (o.v.t.)

	Werkwoordstijd	
	o.t.t. n = 112	o.v.t. n = 112
Boosheid	2.80 (1.58)	2.59 (1.40)
Verdriet	4.57 (1.59)	4.96 (1.38)
Angst	3.49 (1.50)	3.60 (1.70)

Spanning

3.71 (1.59)

3.79 (1.76)

Conclusie en discussie

Met het huidige onderzoek is bekeken of het gebruik van de onvoltooid tegenwoordige tijd of het gebruik van de onvoltooid verleden tijd in een exemplar over depressie verschil maakt voor de gedragsintentie en de attitude ten opzichte van mensen met een depressie in onze maatschappij. De verwachting was dat de onvoltooid tegenwoordige tijd, in tegenstelling tot de onvoltooid verleden tijd, in staat zou zijn om de negatieve emoties te beïnvloeden, die vervolgens leiden tot empathische reacties (Bagozzi & Moore, 1994; Havas & Chapp, 2016). Meer empathie kan er vervolgens voor zorgen dat helpgedrag optreedt en is dus noodzakelijk voor het beïnvloeden van de gedragsintentie (Bagozzi & Moore, 1994). Daarnaast blijkt uit onderzoek van Hoeken en Sinkeldam (2013) dat het in sterkere mate ervaren van emoties leidt tot een positievere attitude.

De effecten van werkwoordstijd op emotie die Havas en Chapp (2016) vonden, verklaren zij aan de hand van de tegenstelling: een voltooide gebeurtenis versus een onvoltooide gebeurtenis. Het gebruik van de past imperfective impliceert een onvoltooide situatie en zorgt ervoor dat associaties met het werkwoord langer actief blijven in de hersenen. Zinnen geschreven in de past imperfective werden volgens Havas en Chapp (2016) daarom als meer emotioneel intens beoordeeld dan zinnen geschreven in de past perfective. In het huidige onderzoek is een dergelijke vergelijking gemaakt tussen de onvoltooid verleden tijd en de onvoltooid tegenwoordige tijd, waarbij de onvoltooid tegenwoordige tijd een situatie beschrijft die nog gaande is en de onvoltooid verleden tijd een situatie beschrijft die al afgelopen is. Uit de resultaten van het huidige onderzoek bleek geen effect van werkwoordstijd op de negatieve emoties boosheid, spanning en angst. Hypothese 5 en 6 worden niet bevestigd. Een mogelijke verklaring hiervoor is het feit dat ook de proefpersonen die de exemplar in de onvoltooid verleden tijd gelezen hadden niet het gevoel hadden dat Lisa's depressie voorbij was. Ter controle is aan alle proefpersonen gevraagd of zij het gevoel hadden dat Lisa's depressie voorbij was. De verwachting was dat proefpersonen die de exemplar in de verleden tijd gelezen hadden, zouden denken dat Lisa's depressie wel voorbij was en dat proefpersonen die de exemplar in de tegenwoordige tijd gelezen hadden, zouden denken dat Lisa's depressie niet voorbij was. Dit bleek echter niet het geval, want 86.6 procent van de proefpersonen die de exemplar in de onvoltooid verleden tijd gelezen hadden, gaf aan niet het gevoel te hebben dat Lisa's depressie voorbij was. Zij zagen de situatie dus als een situatie die nog gaande was. Vervolgonderzoek zou kunnen uitwijzen of er wel een effect gevonden wordt wanneer de helft van de proefpersonen wel het gevoel heeft dat er sprake is van een voltooide situatie en de andere helft van de proefpersonen niet.

Er werd wel een effect gevonden van werkwoordstijd op de emotie verdriet. Proefpersonen die de exemplar in de onvoltooid verleden tijd gelezen hadden voelden zich gemiddeld verdrietiger dan proefpersonen die de exemplar in de onvoltooid tegenwoordige tijd gelezen hadden. Dit effect is het tegenovergestelde van wat de verwachting was. Op basis van het onderzoek van Havas en Chapp (2016) zou je verwachten dat proefpersonen die de tekst in de onvoltooid tegenwoordige tijd gelezen hadden verdrietiger zouden zijn dan proefpersonen die de tekst in de onvoltooid verleden tijd gelezen hadden. Omdat de situatie in de tekst geschreven in de onvoltooid verleden tijd nog niet afgelopen is, zou de representatie van de emoties langer actief blijven in de hersenen. Dit bleek echter niet het geval. Met uitzondering van de werkwoordstijd waren er geen verschillen tussen beide exemplars. Mogelijk heeft de verleden tijdsvorm daarom dit effect op de lezer veroorzaakt. Wetenschappelijke literatuur laat echter nog geen verklaring zien voor dit effect. Vervolgonderzoek zou dit verder kunnen onderzoeken.

Het doel van het huidige onderzoek was om te onderzoeken of de gedragsintentie en attitude ten opzichte van mensen met een depressie beïnvloed kunnen worden door de werkwoordstijd in een exemplar. Naast negatieve emoties speelt ook empathie een belangrijke rol bij het beïnvloeden van de gedragsintentie (Bagozzi & Moore, 1994). Het gebruik van de verschillende werkwoordstijden bleek echter geen verschil te veroorzaken in de mate van empathie die de proefpersonen voelden voor het hoofdpersonage. Hypothese 3 en 4 worden niet bevestigd. Een verklaring voor het feit dat er geen effect werd gevonden voor empathie is dat er geen effect was van negatieve emotie. Negatieve emoties veroorzaken empathie voor een ander individu (Bagozzi & Moore, 1994; Lazarus, 1991). Beide groepen proefpersonen voelden wel een bepaalde mate van empathie voor het hoofdpersonage. Deze mate van empathie wordt waarschijnlijk veroorzaakt door de exemplar zelf en werkwoordstijd speelt daarin dus geen rol.

Ook voor de variabelen gedragsintentie en attitude werden geen effecten gevonden van werkwoordstijd. Hypothese 1 en 2 worden niet bevestigd. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat er geen effect werd gevonden van negatieve emoties en empathie. Volgens het model van Lazarus leiden negatieve emoties tot empathie en is empathie noodzakelijk voor helpgedrag (Lazarus, 1991). Uit eerder onderzoek blijkt dat mensen een bepaalde psychologische barrière hebben om gestigmatiseerde personen te helpen, omdat er over het algemeen sprake is van een negatieve impliciete attitude ten opzichte van gestigmatiseerde groepen (Teachman, Wilson, & Komarovskaya, 2006). Ook deze psychologische barrière zou een verklaring kunnen zijn voor het niet vinden van een effect voor gedragsintentie. In de resultaten van het huidige onderzoek is niet terug te vinden dat men gemiddeld een negatieve attitude heeft ten opzichte van gestigmatiseerde personen, in dit geval mensen met een depressie. Beide groepen proefpersonen hebben gemiddeld

een redelijk hoge attitude ten opzichte van mensen met een depressie. De impliciete attitude is hier echter niet gemeten, dus mogelijk zijn er ondanks de anonimiteit van het onderzoek sociaal wenselijke antwoorden gegeven. Omdat er in het huidige onderzoek geen voor- en nameting is uitgevoerd kan er niet gesproken worden van een verandering van de attitude door de exemplar. Er kan alleen iets gezegd worden over de vergelijking van beide groepen. Eerdere onderzoeken laten wel al zien dat exemplars waarin stigma's een belangrijke rol spelen de attitude en ook de gedragsintentie van de lezer kunnen beïnvloeden (Slater, 2002; Strange & Leung, 1999; Lee & Leets, 2002).

Een belangrijk verschil tussen het huidige onderzoek en het onderzoek van Havas en Chapp (2016) is dat er in het huidige onderzoek een onderscheid is gemaakt tussen de onvoltooid verleden tijd en de onvoltooid tegenwoordige tijd. Havas en Chapp (2016) deden onderzoek naar het verschil tussen de *imperfective* en de *past perfective*. Ook dat zou een mogelijke verklaring kunnen zijn voor het niet vinden van significante verschillen. In dat geval kan geconcludeerd worden dat het geen verschil maakt voor de gedragsintentie en attitude of je gebruikmaakt van de onvoltooid verleden tijd of de onvoltooid tegenwoordige tijd. Vervolgonderzoek zou kunnen kijken of er wel effecten gevonden worden op emotie, empathie, gedragsintentie en attitude, wanneer er een onderscheid gemaakt wordt tussen de werkwoordstijden onvoltooid verleden tijd en voltooid verleden tijd. Deze tijden zijn ook vergelijkbaar met de tijden die Havas en Chapp (2016) gebruikten in hun onderzoek. In het huidige onderzoek is ervoor gekozen om de vergelijking te maken op basis van het eerste gezichtspunt om werkwoordstijd te bekijken, namelijk de afstand tussen gebeurtenis en spreekmoment (Haeseryn, Romijn, Geerts, De Rooij, & Van den Toorn, 1997). Deze keuze is gemaakt, omdat ook die tegenstelling een verschil aanduidt tussen een nog gaande situatie en een afgelopen situatie, wat volgens Havas en Chapp (2016) de belangrijkste oorzaak was van hun gevonden effecten. Ook was het met deze twee werkwoordstijden mogelijk om maar één werkwoordstijd te gebruiken in de gehele exemplar en toch een realistische tekst te schrijven. Dit wordt ingewikkelder wanneer er een vergelijking gemaakt wordt tussen de onvoltooid verleden tijd en de voltooid verleden tijd. De verschillen tussen beide exemplars worden dan noodzakelijk groter.

Naar aanleiding van het huidige onderzoek kan geconcludeerd worden dat het gebruik van ofwel de onvoltooid tegenwoordige tijd ofwel de onvoltooid verleden tijd in exemplars geen verschil maakt voor de negatieve emoties die de lezer voelt (met uitzondering van verdriet), voor de empathie die de lezer voelt voor het hoofdpersonage, voor de gedragsintentie en voor de attitude ten opzichte van mensen met een depressie. Op basis van de huidige resultaten kan dus gezegd worden dat het in de praktijk geen verschil maakt of er gebruikgemaakt wordt van de onvoltooid verleden tijd of de onvoltooid tegenwoordige tijd in exemplars om stigmatisering van depressie tegen te gaan.

Is het doel van de exemplar om verdriet op te wekken, dan is het op basis van de resultaten wel aan te raden om de tekst te schrijven in de onvoltooid verleden tijd. Vervolgonderzoek zal moeten uitwijzen of een vergelijking tussen andere werkwoordstijden wel effecten oplevert voor emotie, empathie, gedragsintenties of attitudes.

Het huidige onderzoek draagt bij aan kennis over de effecten van talige kenmerken in exemplars. Er is specifiek gekeken naar exemplars die als doel hebben stigmatisering van depressie tegen te gaan. Een van de belangrijkste aanleidingen voor het verrichten van dit onderzoek was het gebrek aan kennis van de effecten van werkwoordstijd in exemplars in het wetenschappelijke veld. Daarnaast is er ook sprake van een sterke maatschappelijke aanleiding. Het aantal mensen dat lijdt aan een depressie in Nederland blijft stijgen en zij hebben nog vaak te maken met stigmatisering. Exemplars kunnen ingezet worden om deze stigmatisering tegen te gaan, door gedragsintenties en attitudes te beïnvloeden. Stigmatisering tegengaan en mensen aanzetten tot helpgedrag zijn belangrijke stappen om mensen met een depressie te ontlasten. Het is in ieder geval te hopen dat de groeiende cijfers van depressie in Nederland zo snel mogelijk verleden tijd zijn.

Referenties

- Bagozzi, R. P., & Moore, D. J. (1994). Public Service Advertisements: Emotions and Empathy Guide Prosocial Behavior. *Journal of Marketing*, 58(1), 56-70.
- Barsalou, L. W. (2010). Grounded cognition: past, present, and future. *Topics in cognitive science*, 2, 716-724. doi:10.1111/j.1756-8765.2010.01115.x
- Batson, C. D., Chang, J., Orr, R., & Rowland, J. (2002). Empathy, attitudes, and action: Can feeling for a member of a stigmatized group motivate one to help the group? *Personality and social psychology bulletin*, 28, 1656-1666. doi:10.1177/014616702237647
- Brosius, H. B. (2001). Toward an exemplification theory of news effects. *Document design*, 2(1), 18-27. doi: 10.1075/dd.2.1.03bro
- Brosius, H. B., & Bathelt, A. (1994). The utility of exemplars in persuasive communications. *Communication research*, 26, 48-78. doi:10.1177/009365094021001004
- Caputo, N. M., & Rouner, D. (2011). Narrative processing of entertainment media and mental illness stigma. *Health communication*, 26, 595-604. doi:10.1080/10410236.2011.560787
- Chaiken, S. (1980). Heuristic versus systematic information processing and the use of source versus message cues in persuasion. *Journal of personality and social psychology*, 39(5), 752-766.
- Chaiken, S. (1987). The heuristic model of persuasion. In M. Zanna, J. Olson, & C. Herman, *Social influence: The Ontario symposium* (pp. 3-39). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Chaiken, S., Liberman, A., & Eagly, A. H. (1989). Heuristic and systematic information processing within and beyond the persuasion context. In J. Uleman, & J. Bargh, *Unintended thought* (pp. 212-252). New York: Guilford.
- De Graaf, A., Sanders, J., Beentjes, H., & Hoeken, H. (2007). De rol van identificatie in narratieve overtuiging. *Tijdschrift voor taalbeheersing*, 29(3), 237-250.
- De Graaf, R., Ten Have, M., Van Gool, C., & Van Dorsselaer, S. (2012). Prevalentie van psychische aandoeningen en trends van 1996 tot 2009: resultaten van NEMESIS-2. *Tijdschrift voor psychiatrie*, 54(1), 27-38.
- Gibson, R., & Zillmann, D. (1994). Exaggerated versus representative exemplification in news reports: Perception of issues and personal consequences. *Communication research*, 21(5), 603-624. doi:10.1177/009365094021005003
- Gibson, R., & Zillmann, D. (1998). Effects of citation in exemplifying testimony on issue perception. *Journalism and Mass Communication Quarterly*, 75(1), 167-176. doi:10.1177/107769909807500116
- Glenberg, A. M., Witt, J. K., & Metcalfe, J. (2013). From the revolution to embodiment: 25 years of cognitive psychology. *Perspectives on psychological science*, 8(5), 573-585. doi:10.1177/1745691613498098

- Green, M. C. (2006). Narratives and cancer communication. *Journal of communication*, 56, 163-183. doi:10.1111/j.1460-2466.2006.00288.x
- Green, M. C., & Brock, T. C. (2000). The role of transportation in the persuasiveness of public narratives. *Journal of personality and social psychology*, 79(5), 701-721. doi:10.1037//0022-3514.79.5.701
- Green, M. C., & Brock, T. C. (2002). In the mind's eye: Transportation-imagery model of narrative persuasion. In T. Brock, J. Strange, & M. Green, *Narrative impact: Social and cognitive foundations* (pp. 315-341). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Haeseryn, W., Romijn, K., Geerts, G., De Rooij, J., & Van den Toorn, M. C. (1997). *Algemene Nederlandse Spraakkunst*. Groningen/Deurne: M. Nijhoff.
- Havas, D. A., & Chapp, C. B. (2016). Language for winning hearts and minds: Verb aspect in U.S. presidential campaign speeches for engaging emotion. *Frontiers in Psychology*, 7, 1-8. doi:10.3389/fpsyg.2016.00899
- Havas, D. A., & Glenberg, A. M. (2007). Emotion simulation during language comprehension. *Psychonomic bulletin & review*, 14(3), 436-441. doi:10.3758/BF03194085
- Hoeken, H., & Hustinx, L. (2007). The impact of exemplars on responsibility stereotypes in fund-raising letters. *Communication research*, 35(4), 596-617. doi:10.1177/0093650207307898
- Hoeken, H., & Sinkeldam, J. (2013). De rol van emoties in narratieve overtuiging. *Tijdschrift voor taalbeheersing*, 35(3), 226-236.
- Hoeken, H., Hornikx, J., & Hustinx, L. (2009). *Overtuigende teksten. Onderzoek en ontwerp*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.
- Hustinx, L., & Hoeken, J. (2000). De eigen-schuldvuistregel en ernst van de aandoening bij fondswerving. *Tijdschrift voor Taalbeheersing*, 22(3), 309-323.
- Jabbi, M., Bastiaansen, J., & Keysers, C. (2008). A common anterior insula representation of disgust observation, experience and imagination show divergent functional connectivity pathways. *PLoS ONE*, 3(8), 1-8. doi:10.1371/journal.pone.0002939
- Jansen, C., Croonen, M., & De Stadler, L. G. (2005). 'Take John, for instance'. Effects of exemplars in public information documents on HIV/AIDS in South Africa. *Information Design Journal*, 13(3), 194-210.
- Krendl, A. C., Macrae, C. N., Kelley, W. M., Fugelsang, J. A., & Heatherton, T. F. (2006). The good, the bad, and the ugly: An fMRI investigation of the functional anatomic correlates of stigma. *Social neuroscience I*, 1(1), 5-15. doi:10.1080/17470910600670579
- Lazarus, R. S. (1991). *Emotion and adaption*. New York: Oxford University Press.
- Lee, E., & Leets, L. (2002). Persuasive storytelling by hate groups online: Examining its effect on adolescents. *American behavioral scientist*, 45(6), 927-957. doi:10.1177/0002764202045006003
- Petty, R. E., & Cacioppo, J. T. (1981). *Attitudes and persuasion: Classic and contemporary approaches*. Dubuque, IO: Brown.

- Petty, R. E., & Cacioppo, J. T. (1986). *Communication and persuasion: central and peripheral routes to attitude change*. New York: Springer.
- Petty, R. E., Rucker, D. D., Bizer, G. Y., & Cacioppo, J. T. (2004). The elaboration likelihood model of persuasion. In J. Seiter, & G. Gass, *Perspectives on persuasion, social influence, and compliance gaining* (pp. 65-89). Boston: Allyn & Bacon.
- Pryor, J. B., Reeder, G. D., Monroe, A. E., & Patel, A. (2009). Stigmas and prosocial behavior. Are people reluctant to help stigmatized persons? In S. Stürmer, & M. Snyder, *The psychology of prosocial behavior: Group processes, intergroup relations, and helping* (pp. 59-80). John Wiley & Sons.
- Samen sterk zonder stigma. (2017, maart 2). *Vooroordelen*. Opgehaald van samensterkzonderstigma.nl: <https://www.samensterkzonderstigma.nl/wat-is-stigma/over-stigma/vooroordelen/?gclid=CNa3mJTnt9ICFYMaGwodYy8GsA>
- Singer, T., Critchley, H. D., & Preuschoff, K. (2009). A common role of insula in feelings, empathy and uncertainty. *Trends in cognitive science*, *13*, 334-340. doi:10.1016/j.tics.2009.05.001
- Slater, M. D. (2002). Entertainment education and the persuasive impact of narratives. In M. Green, J. Strange, & T. Brock, *Narrative impact: Social and cognitive foundations* (pp. 157-181). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Strange, J. J., & Leung, C. C. (1999). How anecdotal accounts in news and in fiction can influence judgments of a social problem's urgency, causes, and cures. *Personality and social psychology bulletin*, *25*(4), 436-449. doi:10.1177/0146167299025004004
- Teachman, B. A., Wilson, J. G., & Komarovskaya, I. (2006). Implicit and explicit stigma of mental illness in diagnosed and healthy samples. *Journal of social and clinical psychology*, *25*, 75-95. doi:10.1521/jscp.2006.25.1.75
- Trimbos Instituut. (2017, maart 2). *Depressie, angst en suïcidepreventie*. Opgehaald van trimbos.nl: <https://www.trimbos.nl/themas/depressie-angst-suicidepreventie>
- Whalen, P. J. (2007). The uncertainty of it all. *Trends in cognitive sciences*, *11*(12), 499-500. doi:10.1016/j.tics.2007.08.016
- Zillmann, D., & Borsius, H. (2000). *Exemplification in Communication. The influence of case reports on the perception of issues*. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum.

Bijlage A: Exemplars

Exemplar onvoltooid tegenwoordige tijd (263 woorden):

Lisa (25): ‘Ik ben depressief. Ik voel de afwezigheid van vreugde in alles wat ik doe. Het is als een eeuwigdurende begrafenis, maar je weet niet van wie. Er is niemand overleden, er is niets tragisch gebeurd. Iedere ochtend word ik wakker en ben ik fysiek in staat uit bed te komen, fysiek maar niet mentaal. Het leven van mijn vrienden gaat intussen door, studies worden afgerond, relaties worden serieus. Anderen krijgen te maken met een kleine persoonlijke crisis en krabbelen weer omhoog. Zij gaan verder, zij leven. Ik sta stil. Het is niet een gebrek aan wilskracht. Ik wil niets liever dan opstaan. ’s Nachts in mijn dromen verzet ik bergen en bouw ik paleizen van mijn ambities. Overdag kijken mijn bergen en paleizen op mij neer. Het is de brute werkelijkheid van mijn depressie. ‘Jij verdwijnt altijd een periode uit mijn leven’, zeggen mijn vriendinnen vaak tegen mij. Ik verdwijn en wat ik dan doe is zelfs voor mij onduidelijk. Ik ben moe, uitgeput zelfs. Ik zoek heil in boeken of tv-series. De diverse personages brengen mij meer vreugde dan dat ik mijzelf kan brengen. In deze periodes van escapisme kan ik het niet opbrengen om een vriendin voor iemand te zijn. Ik kan het amper opbrengen aardig voor mezelf te zijn. Plezier ontbreekt echter niet in mijn leven. Daar waar dieptepunten zijn, zijn ook hoogtepunten. Voor de buitenwereld ben ik vrolijk en lach ik veel. Het leven gaat verder en mijn persoonlijkheid is niet dusdanig pessimistisch dat ik nergens het goede van inzie. Depressie is maar een deel van mij.’

Exemplar onvoltooid verleden tijd (263 woorden):

Lisa (25): ‘Ik was depressief. Ik voelde de afwezigheid van vreugde in alles wat ik deed. Het was als een eeuwigdurende begrafenis, maar je wist niet van wie. Er was niemand overleden, er was niets tragisch gebeurd. Iedere ochtend werd ik wakker en was ik fysiek in staat uit bed te komen, fysiek maar niet mentaal. Het leven van mijn vrienden ging intussen door, studies werden afgerond, relaties werden serieus. Anderen kregen te maken met een kleine persoonlijke crisis en krabbelden weer omhoog. Zij gingen verder, zij leefden. Ik stond stil. Het was niet een gebrek aan wilskracht. Ik wilde niets liever dan opstaan. ’s Nachts in mijn dromen verzette ik bergen en bouwde ik paleizen van mijn ambities. Overdag keken mijn bergen en paleizen op mij neer. Het was de brute werkelijkheid van mijn depressie. ‘Jij verdwijnt altijd een periode uit mijn leven’, zeiden mijn vriendinnen vaak tegen mij. Ik verdween en wat ik dan deed was zelfs voor mij onduidelijk. Ik was moe, uitgeput zelfs. Ik zocht heil in boeken of tv-series. De diverse personages brachten mij meer vreugde dan dat ik mijzelf kon brengen. In deze periodes van escapisme kon ik het niet opbrengen om een vriendin voor iemand te zijn. Ik kon het amper opbrengen aardig voor mezelf te zijn. Plezier ontbrak echter niet in mijn leven. Daar waar dieptepunten waren, waren ook hoogtepunten. Voor de buitenwereld was ik vrolijk en lachte ik veel. Het leven ging verder en mijn persoonlijkheid was niet dusdanig pessimistisch dat ik nergens het goede van inzag. Depressie was maar een deel van mij.’

Bijlage B: Vragenlijst

Q1 Leeftijd

Q2 Wat is je geslacht?

- Man
- Vrouw
- Anders
- Wil ik niet zeggen

Q3 Wat is je hoogstgenoten opleiding (mee bezig of afgerond)?

- Basisonderwijs
- Lager beroepsonderwijs (LBO, VMBO)
- Middelbaar algemeen voorbereidend onderwijs (MAVO)
- Middelbaar beroepsonderwijs (MBO)
- Hoger algemeen voorbereidend, wetenschappelijk onderwijs (HAVO, VWO)
- Hoger beroepsonderwijs (HBO)
- Wetenschappelijk onderwijs (WO)

Q4 Wat is je nationaliteit?

Q5 Wat is je moedertaal?

Q6 Nu volgt het verhaal van Lisa. Lees deze tekst zorgvuldig door.

Q7 Hoe waarschijnlijk is het dat jij mensen met een depressie in onze maatschappij zou helpen?

	1 Ze er onwaarschijnlijk	2	3	4 (4)	5 (5)	6 (6)	7 Ze er waarschijnlijk
	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Q8 Ben je bereid om eenmalig geld te doneren aan een stichting die zich inzet voor mensen met een depressie?

- Ja
- Nee

Q9 Hoeveel geld (in euro's) ben je bereid om eenmalig te doneren?

Q10 Mensen met een depressie vind ik over het algemeen:

	1	2	3	4	5	6	7
Onsympathiek - Sympathiek	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Onaardig - Aardig	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vervelend - Beminnelijk	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Onvriendelijk - Vriendelijk	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Afstotend - Innemend	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Onaangenaam - Aangenaam	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Onintelligent - Intelligent	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Opgever - Doorzetter	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Oneerlijk - Eerlijk	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Besluiteloos - Besluitvaardig	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Q11 Hoe zou jij je gevoelens over de inhoud van de tekst beschrijven?

	1	2	3	4	5	6	7
Helemaal niet boos - Heel erg boos	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Helemaal niet verdrietig - Heel erg verdrietig	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Helemaal niet bang - Heel erg bang	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Helemaal niet gespannen - Heel erg gespannen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Q12 In hoeverre ben jij het eens met de volgende stellingen?

Q12.1 Tijdens het lezen voelde ik wat Lisa voelde

	1 Helemaal mee eens	2	3	4	5	6	7 Helemaal mee oneens
	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Q12.2 Tijdens het lezen verplaatste ik mij in Lisa

	1 Helemaal mee eens	2	3	4	5	6	7 Helemaal mee oneens
	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Q12.3 Ik voel medeleven voor Lisa

	1 Helemaal mee eens	2	3	4	5	6	7 Helemaal mee oneens
	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Q12.4 Ik voel de neiging om Lisa te helpen

	1 Helemaal mee eens	2	3	4	5	6	7 Helemaal mee oneens
	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Q12.5 Ik voel me bezorgd om Lisa

	1 Helemaal mee eens	2	3	4	5	6	7 Helemaal mee oneens
	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Q12.6 Ik voel sympathie voor Lisa

	1 Helemaal mee eens	2	3	4	5	6	7 Helemaal mee oneens
	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Q13 Heb je het gevoel dat Lisa's depressie voorbij is?

- Ja
- Nee

Q14 In hoeverre vond je het verhaal van Lisa realistisch?

	1 Helemaal niet realistisch	2	3	4	5	6	7 Heel erg realistisch
	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐